

OPBOUW

weekblad tot opbouw van het gereformeerde leven

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

red. en sekr. riouwstr. 59, wormerveer

adm. kon. wilhelminalaan 38, leersum

L. W. G. BLOKHUIS — SCHIEDAM

Alle roem is uitgesloten

Rom. 3 : 27.

Waar blijft het roemen dan?**Het is uitgesloten.****Door welke wet?****Der werken?****Neen, maar door de wet****van geloof.**

Wij mogen trots zijn op de HERE en zijn grote daden.

Het roemen in God neemt in de Bijbel een grote plaats in. Roemen in God en niet roemen in je godsdienst. Dat laatste is iets heel anders. Alle roem — op eigen godsdienstige prestaties — is uitgesloten.

Abraham dient als bewijs. Want indien Abraham uit werken gerechtvaardigd is, dan heeft hij roem, maar niet bij God (Rom. 4 : 2). Terecht mocht Israël zich beroemen op het feit, dat het van God de wet gekregen heeft, maar de rechtmatige trots op de wet wordt gemakkelijk een zeer onrechtmatige trots op zichzelf.

Er zijn altijd mensen geweest, die niet vertrouwden op God, maar op hun eigen godsdienst. In de dagen van Paulus kwam dat verschijnsel bij veel Joden voor. Het waren juist deze zeer godsdienstige Joden, die zich steeds weer verzet hebben tegen God en zijn genade, tegen de Here Jezus en zijn gemeente. De gemeenten in Judea hadden veel te verduren van de Joden, die de Here Jezus en de profeten gedood hadden (I Thess. 2 : 14-15).

Geen enkel stukje van onze redding is aan ons zelf toe te schrijven. Alle roem is uitgesloten. Waar blijft het roemen dan? De Jood — bij Paulus vaak het type, het model, het schoolvoorbeeld van de mens, die op zijn godsdienstigheid vertrouwt — de Jood mocht zich graag beroemen op zijn voorrechten. Maar de Jood is evengoed als de heiden een

zondaar. En zondaren worden *om niet* gerechtvaardigd. Waar is dan de roem? Het roemen in het bezit van de wet vormde een kenmerk van de Joodse godsdienst. Maar de Jood heeft geen voorsprong op de heiden, omdat hij met al zijn roemen op het bezitten van de wet de wet toch evenmin vervult als de heiden.

De Joden roemden in de wet. Wie had een wet zoals zij? In zelfgenoegzaamheid beroemden zij zich op hun wetsbezit. Paulus grijpt hier de Joodse godsdienst aan in zijn kern, in het zelfvertrouwen dat die godsdienst stempelde. Waar blijft het roemen dan? Het is uitgesloten. Dat is een zeer ingrijpende uitspraak.

Zondaren moeten als bedelaars van Gods genade leven. Iedere grond, die in eigen werk, eigen godsdienst en vroomheid gelegen is, wordt weggeslagen door de manier waarop God in Christus heeft willen handelen.

Dit verduidelijkt Paulus door de volgende vragen en zijn antwoord: Door welke wet? Der werken? Neen, maar door de wet van geloof. Door hier het woord „wet” te gebruiken spreekt Paulus een taal, die de Joden iets moest doen. Hij wil zijn volksgenoten herinneren aan wat de wet, het onderwijs van Gods Woord werkelijk zegt. Die wet roept op om niet jezelf te prijzen, maar de HERE te loven (Deut. 10 : 21, Jer. 9 : 23-24, Psalm 5 : 12, 32 : 11). In de glorievolle toekomst zal al het geschapene de HERE roemen om zijn grote werken (I Kron. 16 : 28-33, Psalm 96 en 98). Als er reden is om trots te zijn, dan zullen we trots zijn op de HERE en zijn daden.

Paulus gebruikt het woord „wet” vaak in de zin van: norm of regel. Heeft God alle roemen nu uitgesloten door een regel, een orde, een norm, waarbij het aankomt op onze werken en onze verdiensten? Vraagt de HERE zo veel? Neen, zegt Paulus. Alle roem is uitgeslo-

ten, omdat God de verlossing uit genade geeft. Het gaat daarbij toe naar de wet, naar de regel van het geloof. God heeft immers Jezus Christus gegeven als de Verzoening van al onze zonden.

De man, die dit schreef, wist uit eigen levenservaring waarover hij sprak. Paulus heeft leren inzien dat zijn hele vroegere leven als Farizeeër niets anders was dan actief verzet tegen Gods genade. We kunnen deze vijandschap tegen God en zijn genade op verschillende manieren tonen. Eén manier is de duidelijke, brutale ongehoorzaamheid aan Gods geboden. De andere manier is veel subtieler, veel moeilijker te onderkennen. Het is het streven een zuiver mens te worden door onberispelijk volgens de wet te leven. Maar in beide gevallen is de mens bezig zich te verzetten tegen het Evangelie van Gods genade.

Het roemen op eigen godsdienstigheid is uitgesloten door de regel van: GELOOF.

Wat is geloof? Toen de zonen van Jakob hun vader vertelden: Jozef leeft nog en hij is zelfs heerser over het gehele land Egypte, bleef zijn hart er koud onder, want hij kon het niet geloven. (Gen. 45 : 26). Maar toen de zonen met bewijzen kwamen, veranderde Jakobs ongeloof in geloof. Toen leefde zijn geest op (vs. 27).

Als we echt in God en aan zijn beloften geloven, zal onze geest dan niet opleven?

Maar ijdel is de zelfverheffing van de mens ook in onze dagen, de roem van Russen en Amerikanen, de roem van bezitters en proletariërs, alsof hun macht, hun groep, hun klasse de kroon der eer zal dragen. Nee, niet onze soort, niet onze ondernemingen, ook niet onze ideologie, onze levens- en wereldbeschouwing, onze theologie of onze godsdienst geven ons aanspraak op die kroon.

En de „ware godsdienst” dan? Paulus is in heel de brief aan de Romeinen bezig met het Joodse volk. Dat volk was in tegenstelling tot alle heidenen het volk met de „ware godsdienst”. Door de wet was Israël met eer van alle andere volken onderscheiden. Maar door de wet is het niet gerechtvaardigd. En alle moderne idealisten en wereldverbeteraars en morele herbewapenaars hebben zichzelf niet gerechtvaardigd en de wereld niet gered.

De profeet Jesaja verzette zich tegen de politici van zijn dagen, die er op uit waren door bondgenootschappen de positie van Juda te versterken. Daartegenover stelde hij als de enige houding, die het volk van de HERE paste: Stilheid en vertrouwen. Geloof (Jes. 30 : 15). De HERE zag in dit politieke bedrijf een motie van wantrouwen. Alleen de wet, de regel van geloof sluit de roem uit. Die wet, die weg, namelijk het geloof, het buigen van de knieën in de enige Naam onder de hemel tot onze redding gegeven, kan het menselijk geslacht verlossen van de tegenstellingen; die het vlees met zijn verkeerde roemen oproept. Dit geloof geeft geen mens eigen roem. Door dit geloof zijn allen die geloven zonder onderscheid gerechtvaardigd. Door dit geloof wordt onze hoogmoed en alle hoogmoed in onszelf gebroken. Zo sluit de regel van geloof alle roem uit. God rechtvaardigt alleen allen, die uit het geloof in Jezus zijn. Alle roem in mensen is uitgesloten.

Dat is ook in de 20e eeuw het Evangelie tegenover alle moderne hoogten van deze wereld. Want wij zijn van oordeel dat de mens door geloof gerechtvaardigd wordt zonder werken der wet. Dat is de enige boodschap van bevrijding voor de mensen van alle eeuwen.

Deze boodschap doet recht aan Gods wet. De wet is zo hoog, zo heilig, dat geen zondaar die ooit vervullen kan. Gode zij dank, de wet is vervuld door de éne Mens, die nooit zonde gehad of gedaan heeft, de Zoon des mensen. En God zal al zijn kinderen rechtvaardigen in de weg van het geloof in Jezus Christus, onze Here, zonder werken der wet.

De neiging zit ons in het bloed te roemen op iets speciaals, iets bijzonders, iets eigens. Iets dat wij hebben en anderen niet. Alle godsdiensten buiten het Christelijk geloof om geven aan die neiging toe. Ze beginnen met iets van de mens te eisen, waaraan deze meent te kunnen voldoen.

Het Woord van God begint met de belofte. We vinden in onze Catechismus de prachtige uitdrukking: de belofte des Evangelies. Daarmee is de Here tot ons gekomen en daarmee komt Hij elke nieuwe dag tot ons.

Wie roemt, roeme in de Here.

LIJDEN (1)

Gisterenavond (21-1) bereikte mij het bericht dat de onder ons bekende D. van der Molen een auto-ongeluk heeft gehad en zwaar gewond in het ziekenhuis is opgenomen. Vlak ervoor hadden wij nog een bespreking met hem gehad in Utrecht over de komende jeugddag in Amersfoort (op 24 mei a.s.). Hij schijnt van deze vergadering naar huis teruggedreden te zijn om vandaaruit 's avonds nog even zijn vrouw te bezoeken, die na een bevalling in het ziekenhuis was opgenomen... en daar plotseling op de autoweg daar treft hem het onheil. Ik heb daar vannacht over na liggen denken. Temeer omdat mij op juist diezelfde avond een aantal artikelen voor ogen kwamen van de Utrechtse hervormde ds Van der Werf. Hij schreef in 'Hervormd Utrecht' vanaf zijn ziekbed een aantal artikelen over het bovenstaand onderwerp. Zelf is hij getroffen door een ongeneeslijke ziekte. Dat maakte dat ik met extra aandacht zijn woorden gelezen heb. Graag wil ik in deze rubriek over deze moeilijke vragen van het lijden met u nadenken. Iedereen loopt met vragen rond op dit punt. Bovendien is er de laatste jaren een stroom van theologische lektuur losgekomen, waarin diverse antwoorden ons worden voorgesteld van linker- en rechterzijde en het zou nuttig kunnen zijn u op dit punt wat achtergrondinformatie en richtlijnen te geven.

In dit eerste artikeltje begin ik met Zondag 10 van de Heidelbergse Catechismus. Hierin wordt vanouds het klassieke antwoord gegeven op de bittere vragen van het lijden. Ook in de artikelen van ds Van der Werf staat de bespreking van deze Zondag centraal. In Zondag 10 wordt het lijden belicht vanuit het geloof in de voorzienigheid van God als „de almachtige en alomtegenwoordige kracht Gods door welke Hij hemel en aarde, mitsgaders alle schepselen, gelijk als met zijn hand nog onderhoudt en alzo regeert dat loof en gras, regen en droogte, vruchtbare en onvruchtbare jaren, spijs en drank, gezondheid en ziekte, rijkdom en armoede, en alle dingen niet bij geval maar van Zijn Vaderlijke hand ons toekomen.”

Deze Zondag ligt al sinds jaren vele mensen zwaar op de maag. Wat moeten wij met deze uitspraken aan? Ds Van der Werf schrijft: „laat er geen misverstand over bestaan, ik struikel over het punt, dat deze God een God is die kanker uitdeelt aan deze of gene, maar ik

zou ook kunnen struikelen over de kreet dat deze God rijkdom uitdeelt...” Wordt je hier niet gedwongen te geloven in een God, die „als een almachtig Opperwezen de kaarten schudt en deze of gene de zwarte piet toedeelt...” i.p.v. „in de Vader van Jezus Christus, die de dood bevochten heeft en overwonnen”, uit Zondag 1? Hij vindt de wind die ons uit Zondag 10 komt toewaaien ijsig koud. Hier staat tegenover een ervaring, die ik eens had in een gemeente waar ik preekte over Mattheus 10 : 29, de tekst waar staat: geen mus zal ter aarde vallen 'zonder uw Vader', waarbij ik zei dat er **niet** staat 'zonder de wil van uw Vader'. Kanker is tegen de wil van God, maar wij zijn in die ziekte niet alleen gelaten. Toen kreeg ik reactie van een meisje, dat zei: u zou mijn moeder, die aan kanker gestorven is, van haar troost hebben beroofd. Zij vond vrede in het feit dat God het zo heeft gewild en zij liet boven haar graf zetten: „Zijn doen is enkel majesteit.”

Ik heb hier lang over nagedacht. Zowel de woorden van ds Van der Werf, als die van dit meisje raken mij diep. Beide zijn echt. Je voelt: hier spreekt niet iemand, die zomaar eens een mening wil geven, maar iemand die tot op de bodem toe met angstige vragen geworsteld heeft. Daarom: laat ik bij voorbaat schrijven dat zowel ds Van der Werf en de moeder die ik citeerde mij lief zijn; ik zou bij beider ziekbed denk ik onder de indruk zijn weggegaan.

Toch staan de antwoorden wel erg sterk tegenover elkaar en ik schrijf hierover omdat ik een bepaalde visie heb op Zondag 10, die ons in deze vragen misschien kan helpen. Zondag 10 eindigt met de bekende uitspraak dat zowel heil als onheil ons **niet bij geval, maar van zijn Vaderlijke hand** toekomen.

Over dat onderstreepte zou ik iets meer willen zeggen. Hier stelt Zondag 10 ons namelijk voor een soort dilemma. Niet het éne, wel het andere. Het is of, of. Of wij geloven dat alles ons bij geval — door puur toeval overkomt, of wij geloven in Gods Vaderhand.

Stichting Anno 1970

Op donderdagavond 18 januari 1979 heeft onze jeugdconsulent drs Dirk van der Molen een zeer ernstig auto-ongeluk gehad. Op het moment, dat ik dit schrijf (30 januari) is hij nog steeds buiten bewustzijn, hoewel hij niet meer in direct levensgevaar verkeert. Wij bidden en hopen, dat zijn leven gespaard mag blijven en dat hij weer mag herstellen van het letsel, dat hij bij dit ongeluk heeft opgelopen. Ook gaan onze gedachten uit naar zijn gezin; vooral voor zijn vrouw Ria is het een heel moeilijke tijd, waarin hoop en vrees elkaar voortdurend afwisselen.

We danken U zeer voor de vele blikken van belangstelling en we vragen of U hem in Uw gebeden wilt blijven gedenken.

Wij zullen er alles aan doen om het werk tijdens de ziekte van Dirk te laten doorgaan.

Namens het bestuur,
C. W. Bakker

N.B. In dringende gevallen kunt U zich wenden tot mejuffrouw Ike Nijhof, Wagenaarlaan 42, Ede, tel. 08380-21844.

Het valt op dat slechts deze twee mogelijkheden worden genoemd. Het is of toeval of Gods Vaderhand. Voor die keus stelt ons Zondag 10.

Hierover zou ik twee dingen willen opmerken.

In de eerste plaats: is dat wel een juist dilemma? Stelt de Bijbel ons voor deze keus? Of het toeval regeert de wereld... of Gods Vaderhand? Ik heb mijn best gedaan om dit in de Bijbel zelf terug te vinden, maar het is mij niet gelukt. Ik heb mij afgevraagd waar er in de Bijbel mensen voorkomen die geplaatst worden door de angstige gedachte dat alles door het toeval geregeerd wordt, maar ik kan niemand vinden, behalve misschien de prediker.

De gelovigen in de Bijbel staan bijna altijd als zij door kwaad worden getroffen voor de aanvechting: van wie komt dit? van God, of van Zijn vijand? (Marc. 3 : 22 e.v., Jak. 1 : 13-18) Van de Here of van de grote Tegenspeler. Soms immers kan God ons tégenkomen (denk aan Uzzi), en soms ook kan de duivel ons zegenen (Openb. 13 : 13). Dat maakt de verwarring groot. Maar de eerste grondregel blijft door heel de Bijbel heen gehandhaafd: wat goed is en heilzaam en het leven geneest, komt van God en wat slecht is en gemeen en het leven verziekt en bedreigt komt van Zijn grote Vijand, de duivel en zijn boze tegenmachters (Gen. 1 : 31 en 3 : 1).

Maar over het toeval als derde mogelijkheid spreekt de Bijbel bij mijn weten nergens.

Is dat erg? Of een fout van de Catechismus? Welneen: bij het belijden van het evangelie zijn wij geroepen om niet tijdloos en kleurloos altijd de oude woorden te herhalen, integendeel, wij moeten ze toepassen op onze eigen situatie.

De situatie waar Zondag 10 in wil spreken is die van het Germaans fatalisme. Op de bodem van veler harten leeft hier in Noord-Europa bij alle nazaten van de Germanen en Batavieren nog een diep ingeworteld heidens fatalisme dat alles herleidt tot het toeval. „Ach, alles moet toch gaan zoals het gaat.” Hier in de Betuwe heb ik dit fatalisme bij verschillende „eenvoudige” dorpsbewoners nog steeds aangetroffen.

Zondag 10 spreekt niet tijdloos en situatieloos, integendeel: het gaat tegen die vorm van ongelooft in. Ja, inderdaad: tegenover mensen, die fatalistisch denken is hier het dilemma zuiver gesteld: zij staan voor de keus: geloof je echt dat dat uiteindelijk het toeval het laatste woord heeft... of geloof je het Evangelie: „toch overwint eens de genade”, zodat uiteindelijk zelfs het ergste kwaad door Gods Vaderhand ten goede wordt gekeerd, voor wie Hem liefhebben (Rom. 8 : 28).

Waarschijnlijk heeft de moeder van het meisje dat op mijn preek reageerde zich voor deze geloofskeus gesteld gezien en hier de goede keus gemaakt en zich in vertrouwen aan Gods heilsplan overgegeven.

Dit ten goede van de catechismus. In de tweede plaats zou ik echter willen opmerken dat ook ds Van der Werf volkomen gelijk heeft. Want vanuit de Bijbel gezien staan wij niet voor deze keus. Er worden bij deze catechismus-zondag twee Bijbelplaatsen geciteerd: Matth. 10 : 29 en Spr. 16 : 33.

In Mattheus 10 : 29 gaat het juist over die angstwekkend grote macht van de Tegenspeler van God, die zelfs de discipel van Christus in zijn greep kan krijgen en hem murw maken. Ziekte, en kanker en auto-ongelukken, zij zijn dingen die bij de bedreigende kanten van ons be-

staan horen, ze horen er eigenlijk niet bij. Jezus werd woedend, staat er, aan het graf van Lazarus en daarna weende Hij. Dat is mischien wel de meest veelzeggende tekst over het vraagstuk van het lijden (Joh. 11:33, 34). Zó is God.

Wij hebben de roeping om met Jezus mee woedend te worden en te wenen als het leven wordt ontluisd of geschonden. Inderdaad hier is geen ruimte voor de ogenschijnlijk zo direct uit Zondag 10 afleidbare bewering dat het toch Gods Vaderhand was die Lazarus keel dichtgeknepen had. Jezus ziet het als werk van de Vijand en zó treedt Hij deze ook tegemoet en ontworstelt hem zijn prooi: nadat Hij zijn Vader gebeden had. Want deze was erbij! Erbij aanwezig en er in te betrekken!

Wat Jezus hier voorleeft geeft Hij ook zijn discipelen als bemoediging mee: als straks de Vijand toeslaat, weet dan wel dat de Vader erbij is. Zelfs geen mus valt van het dak zonder Hem. Hij vergeet u niet, zo omschrijft Lucas dit woord van Jezus (12:6).

In Spreuken 16:33 gaat het niet over het vraagstuk van het lijden. Wel is er sprake van het werpen

van het lot, een weg waarlangs in het Oude Israël de wil van de Here mocht worden bevestigd, zij het alleen in heel speciale gevallen (Num. 27:21 e.v.).

Ds Van der Werf heeft gelijk dat de Bijbel ons veeleer verplaatst in een strijdsituatie, waarbij wij ons moeten realiseren dat de duivel rondgaat als een briesende leeuw en de machten die het leven bedreigen nog machtig zijn. Ook al is de basis overwinning al behaald. Want Jezus heeft de dood overwonnen. Ieder sterven, ieder ziekbed, ieder auto-ongeluk, iedere misvorming herinnert ons er aan dat de wereld nog niet is zoals God ze wil hebben. Wij ervaren kanker en letsel als pijnlijke herinneringen dat het leven abnormaal is — bedreigd en gevloekt.

Maar gelukkig: in hope. Straks wordt eruit weggenomen wat God er niet in wilde hebben — en wat van Gods vijand komt. Dat vertrouwen hebben wij aan Jezus te danken.

Daarom is de keus niet: Toeval of Vaderhand, maar Vriend... of Vijand... Hoe moeilijk het is om op die laatste vraag een goed antwoord te geven, daarop kom ik de volgende keer terug.

trouwe christenen", maar de rest van zijn commentaar is uitsluitend politiek van aard. Hij politiseert bewust, spreekt over „onaanvaardbaar voor ons", wanneer dat „ons" slechts geduid kan worden als mensen die het niet eens zijn met de Rote Armee Fraktion. Dat zijn voorwaar niet uitsluitend lezers van „Opbouw" en zeker niet alleen christenen!

De heer vdL doet alsof hij niet begrijpt dat er verschil is tussen wat A.I. als organisatie zegt en doet, en wat individuele leden (vrijwel altijd nog buiten hun werkzaamheden voor A.I. om) zeggen of doen. Hij weet het best, maar wil het niet begrijpen. De precieze data die hij aanhaalt (het komt mij wat querulanterig voor) tonen dat de heer vdL de feitelijke situatie wel degelijk kent. De organisatie A.I. stelt zich politiek volledig neutraal op. Dat betekent niet dat de organisatie kritiek heeft op communistische en op kapitalistische politieke systemen. Neen, A.I. heeft over de politieke aspecten geen mening. Individuele leden hebben natuurlijk wel een politieke mening, die ze buiten de organisatie (zoals de heer Van Smeden die als persoon een uitspraak doet over de R.A.F., maar aangeeft dat A.I. als organisatie zich niet met de R.A.F. bezighield!) uiten.

Het is wat erg doorzichtig om door selectief vermelden van feiten een vertekend beeld van een organisatie als A.I. te geven. De heer vdL is nog terughoudend in de keuze van de landen die hij aanhaalt. A.I. is „links", want het besteedt aandacht aan schendingen van de mensenrechten in Zuid-Afrika, in Uruguay en in de Bondsrepubliek. Waarom hier nog niet aan toegevoegd: Chili, Argentinië, Zuid-Korea, Taiwan, Filippijnen en Iran? Waarom de aandacht voor de mensenrechten in de Verenigde Staten, in Frankrijk en in Nederland niet vermeld? De heer vdL heeft een kans gemist.

Maar het is even eenvoudig om aan te tonen dat A.I. „rechts" is, gezien de aandacht voor USSR, Roemenië, Oost-Duitsland, Guinée-Bissao, Kamudcha, en China. Trouwens, A.I. is ook een „kolonialistische" organisatie: Oeganda, Ethiopië en Sri Lanka. Elk van deze beweringen kan gestaafd worden met vele voorbeelden want A.I. bracht in 1977 verslag uit over 117 landen! Data en getallen genoeg. Voor elk wat wils. Maar vergeet dan niet uw gekleurde bril. Een bril die al het licht dat valt op landen die niet met uw vooringenomenheid in overeenstemming zijn, weg polariseert. Een eenvoudig voorbeeld. Op het ogenblik wordt in vele landen, ook in Nederland (inlichtingen Mevr. G. Beukelaar, tel. 020-430850), actie gevoerd ten behoeve van protestantse gevangenen in de USSR: Baptisten, Pinkstergemeenten en Zevende-Dag-Adventisten. Deze actie kan naar believen uitgelegd worden als: anti-communistisch, anti-Sowjet-Unie, anti-Grieks

Orthodox, en als u wilt, desnoods anti-gereformeerd. In werkelijkheid is het actie voor mensen die hun geloof in vrijheid willen belijden zonder gehinderd te worden; ze worden echter achtergesteld en in de gevangenis gezet. A.I. komt voor hen op niet omdat het christenen zijn, niet omdat ze lijden onder een communistische overheid en niet omdat een deel van de leden van A.I. tot protestantse kerken behoort. De enige reden is dat het „gewetensgevangenen" zijn en die vallen onder de doelstelling van A.I. Elke gevangene die wegens zijn geweten gevangen zit, valt daaronder, mits hij geen geweld heeft gebruikt of gepredikt. Dus ook de Nederlandse dienstweigeraar Vellekoop, die om politieke redenen, dienst weigerde. Politiek valt zonder twijfel onder geweten („Medeweten van zichzelf aangaande de zedelijke kwaliteiten van zijn doen of zijn" - H. Bavinck). De R.A.F. heeft geweld gebruikt en gepredikt en valt dus niet onder de „gewetensgevangene" clause. Pas als er aanwijzingen zijn dat er sprake is van marteling, komt A.I. in het geweer. Want martelingen zijn onder geen enkele voorwaarde acceptabel. Ook niet voor de R.A.F. Kriminele of politieke gevangene, prediker van geweld of kindermoordenaar, niemand zou gemarteld mogen worden, en niemand zou de doodstraf mogen krijgen.

Als organisatie tracht A.I. zich nauwgezet voort te bewegen op de dunne draad van de politieke neutraliteit. Misschien struikelt ze soms, maar ze laat zich nooit expres vallen. De heer vdL geeft ook geen voorbeeld van een struikelen van de organisatie. Hij weidt uit over opmerkingen van individuele leden en van bezoekers van openbare vergaderingen. Wat een dergelijke bezoeker, mogelijk zelfs geen lid van A.I., aan onzin of beledigingen uitkraamt, is volstrekt irrelevant bij het bezien van de neutraliteit van A.I. Als de heer vdL iets wil aantonen, moet hij gegevens aanvoeren van officiële uitspraken van A.I. waaruit partijdigheid zou blijken.

De heer vdL hoopt dat alle lezers, tenminste de bijbelgetrouwe christenen onder hen, nu hun steun zullen ontzeggen aan A.I. Voordat de lezers hem echter volgen in één van zijn vele pogingen een alternatieve vereniging op te zetten, zou ik hen in overweging willen geven juist hun christelijke inbreng te willen schenken aan A.I. Misschien dat we dan gezamenlijk kunnen laten zien dat het ons ernst is met het Woord des Heren: „Ik was in de gevangenis, en gij hebt mij niet bezocht". Ik vrees dat Hij niet erg tevreden zal zijn met ons antwoord: „Ja maar, Heer, die „minsten" die wij hadden moeten bezoeken, dat waren toch maar marxistische Tupamaros uit Uruguay en negers die het christelijk gezag in Zuid-Afrika ondermijnen".

J. JANSSEN — AMSTELVEEN

Ik was in de gevangenis en gij...

(Amnesty International: toch maar een vierde ronde)

Een polemiek moet niet te lang duren, anders wordt ze vervelend. Indien een schrijver een stelling poneert die aangevochten kan worden, volgt daarop van één of meer zijden kritiek. Afhankelijk van zijn karakter of kaliber, komt dan de oorspronkelijke auteur tot een synthese of hij trekt zich terug op het bolwerk van zijn stelling en graaft zich in. Daarmee is de kous af.

De heer Van der Land (vdL) heeft zijn bezwaren kenbaar gemaakt tegen Amnesty International in een artikel van 9 juni 1978. Zijn kritiek had voornamelijk betrekking op twee punten: ten eerste, A.I. is een humanistische organisatie; het uitgangspunt is de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens en die verklaring is niet gefundeerd op de Bijbel. Ten tweede, A.I. is een „linkse" organisatie; ze is politiek niet neutraal, zoals ze beweert te zijn.

Op deze beschuldigingen is gereageerd door een groep lezers (waaronder schrijver dezes), die vanuit hun christelijke achtergrond zich wel konden vinden in de doelstellingen van A.I. en die opriepen tot steun aan deze organisatie. Tevens kwam er een reactie van de Nederlandse Sectie van A.I. waarin de feiten die

door de heer vdL genoemd waren, weerlegd werden. Tenslotte werd door drs H. de Jong gereageerd namens de Redactie. Volgens goed gebruik had de heer vdL dus nog recht op een antwoord, en dat verscheen in „Opbouw" van 8-12. En daarmee kan de discussie gesloten worden. Punt. Uit.

Waarom dan toch deze nieuwe reaktie? Waarom deze vierde ronde? Waarom niet het zwijgen er verder toe gedaan? Niet omdat de heer vdL zijn repiek tendentius „De waarheid in het geding" noemt. Niet omdat hij geen enkele poging doet op de ingezonden brief en op de redactionele kanttekening in te gaan. Niet omdat hij er weer nieuwe feiten bijleurt om zijn **onomstotelijk** gelijk te bewijzen. Zoals boven gesteld, de mogelijkheid tot synthese is sterk karakter bepaald. Als men de **onomstotelijke** waarheid verkondigt, en als deze waarheid dan bovendien nog in het geding is, past geen compromis. Deze reaktie wordt uitgelokt door het ware gezicht dat de heer vdL pas nu toont. De „christelijke argumenten" zijn verdwenen. Weliswaar wordt in de laatste alinea nog enige lippendienst bewezen aan christelijke argumenten van „bijbelge-

ANNA GORAY — OBAN

BRIEF VAN CYPRUS

aan onze jeugd

Inleiding

Anna Goray is de schuilnaam van een onderwijs-specialiste uit Oban, wier werkkring zich tot Dalmally uitstrekt. Ze is de vrouw van een ouderling uit de Free Reformed Church en afkomstig van het eiland Lewis. Haar reisbrieven over Cyprus vonden we in „The Instructor”, het jeugd-blad van de Free Church of Scotland en wel van november en december vorig jaar. De Free Church, ten onrechte vaak „zwarte kousen-kerk” genoemd, is een levendige kerk, waarin de jeugd alle aandacht krijgt, en die — dicht bij het Woord levend — een goede naam heeft. Wij hadden er plezier in, deze brief voor onze jeugd te vertalen; de jeugd van acht tot tachtig bedoelen wij.

D. W. L. M.

Eerst over het plaatsje Ayia Napa. Ayia is het Griekse woord voor heilige en Ayia betekent ongeveer „Onze Vrouwe van de Wouden” — dat is de schutspatroon van dit dorp, een plaatsje in de Zuidoost hoek van Cyprus. Ayia Napa ligt maar 16 km van Famagusta — eens de havenplaats van het eiland — maar nu is het, tengevolge van de Turkse invasie op Cyprus, van Famagusta afgesneden, alsof het twee verschillende werelddelen zijn. Nu moeten de lui van Ayia Napa 50 km westelijk rijden om in een stad, Larnaca, te komen.

Ayia Napa schijnt niet beïnvloed te zijn geweest door het nabije toeristische Famagusta. Het is een simpel boerendorpje. De huizen staan bij elkaar, de akkers liggen buiten het dorp. Ayia Napa ligt bij de zee, de blauwe Middellandse Zee, die hier als een bleke akwamarijn achter het zandstrand ligt. Een idyllisch strand om te zwemmen en te zonnebaden — meer voor vakantiegangers dan voor de dorpelingen. De kleine haven echter is vol goed onderhouden boten, sommige met buitenboordmotor, andere wat groter, die voor anker deinen terwijl hun netten en krabbenkooien in de boeg gestapeld liggen.

In het hart van het dorp is een zeer oud klooster en een oude, maar nog actieve, Grieks-Orthodoxe Kerk. Dit klooster was eigenlijk oorzaak, dat we Ayia Napa en zijn volkje ontdekten. Aartsbisschop Makarios schonk dit klooster namelijk aan de Raad van Kerken, om te worden gebruikt als christelijk conferentieoord voor groepen, die dat wensten. We hadden gedacht, dat hier ook een eenvoudig logement aan verbonden zou zijn.

Zo kwamen we op een morgen in de oude kloostertuin. Er was niet veel te doen. Oude vrouwen wasten en hingen haar lakens op. Er was een deur met „receptie” er op, maar helaas gesloten. Een oudere heer kwam ons te hulp, vriendelijk en gastvrij, maar helaas onverstaaanbaar. Toch wist hij ons duidelijk te maken, dat, als we even wachtten, hij Engels sprekende versterking kon halen. Dat deed hij in de vorm van zijn aantrekkelijke dochter, die vertelde dat ze de receptioniste van het klooster was en dat het klooster helaas geen loslopende gasten kon herbergen — maar zelf had ze wel kamers te huur. Of we haar huis wilden zien? Ja, natuurlijk.

Zo begon een leuke episode. Doula, zoals onze vriendin heette, had met man en kinderen plezierig in Famagusta gewoond. Toen in 1974 de Turkse bommen gingen vallen en ze voor hun leven moesten vluchten, lieten ze al hun eigendommen achter. Het gezin was blij een vakantie-huisje te Ayia Napa te hebben en dat te kunnen betrekken. In Griekenland en onder Griekse Cyprioten is het gebruikelijk, dat ouders aan een huwende dochter een huisje meegeven, zo mogelijk zelfs gemeubeld. (Je moet er niet aan denken, vader van vier dochters te zijn.) Adonis, de Vader van Doula, had deze ouderplicht vervuld. Doula en Kristakis waren blij, van hun vakantie-huisje een vaste woning te kunnen maken. Kristakis werd directeur van het klooster, zijn schoonvader tuinman en zijn vrouw receptioniste. Met dit vaste inkomen waren ze in staat de geldmiddelen aan te trekken voor de verbouwing en netjes af te lossen.

We voelden ons hier thuis, bij de waarden van gezin en dorpsgemeenschap

en de kerk in het midden. Interessant om te zien, hoeveel we gemeen hadden. Maar op Cyprus vonden we meer dan Ayia Napa.

—o—

Even ten Noorden van Famagusta ligt Salamis, evenals de eerste in Turkse handen. Daarom konden we helaas niet Salamis bezoeken, waar nog de echo hangt van de stemmen van Paulus, Barnabas en Johannes Marcus, zie Handelingen 13. Maar daar lezen we ook, hoe zij, na in de Joodse synagogen te hebben gepreekt, dwars over het eiland naar Paphos zijn getrokken. We vroegen ons af of ze de kustweg zouden hebben genomen — dan wel over de vlakte van Nicosia zijn getrokken. Daar we in Nicosia logeerden dachten we aan de laatste weg. En we werden bevestigd in onze mening door een bezoek aan het kostelijk museum van Nicosia.

Daar werden we in staat gesteld de bevolking van Cyprus na te sporen tot 5000 jr voor Christus! We zagen archeologische bewijzen van menselijk kunnen, vanaf borden en stenen voorwerpen, door alle stadia van aarde-werk heen, tot op de vroeg-Christelijke periode, waarin Paulus leefde. Dat scheen wel gisteren te zijn geweest, als je die lange periode overzag.

Ik ben er zeker van dat sommige lezers net als ik van de schrijver C. S. Lewis houden en als u ook gelezen hebt „Tot wij gezichten krijgen” zult u iets weten van de god „Ungit”. Welnu, denk eens in hoe verrast ik was toen we, in datzelfde museum, een grote zwarte steen vonden, met een opschrift: dat deze godheid met de verering van Aphrodite had te maken.

En dat was mede een reden om de weg van Paulus naar Paphos aan de Westkust te kiezen. Even bezuiden Paphos is een rots, die in zee uitspringt. Men noemt die „de geboorteplaats van Venus”, waar de godin Venus uit de zee zou zijn verzezen. Dichterbij zijn de overblijfselen van Apollo's tempel. Dat alles droeg bij tot het bestaan van de drukke havenplaats, die Paphos ten tijde van Paulus was.

Eerst bezochten wij de „koningsgraven”. Rijke burgers werden hier vroeger begraven, in ondergrondse kamers, wier gewelven gedragen zijn door slanke zuilen. Die kamers waren al interessant, maar werden belangrijker toen we lazen hoe ze gebruikt waren als schuilplaatsen door vroege christenen in tijden van vervolging.

Nadat we aan de moderne vissershaven een gerecht van vers gevangen vis

M. R. VAN DEN BERG — LEIDEN

JEREMIA

Verbond aangaande dag en nacht (vervolg)

Het belangrijkste wat je zeggen kunt, als het 's avonds weer donker wordt, is: de HERE is trouw. En die trouw aan zijn verbond aangaande dag en nacht is zo onwankelbaar en onaantastbaar, dat geen mens er iets aan kan veranderen. Nog nooit is iemand in staat geweest 's morgens het daglicht tegen te houden of 's avonds het invallen van de duisternis te voorkomen. Zelfs met al onze natuurwetenschappelijke kennis zijn we daar niet toe in staat. Niemand kan Gods trouw aan zijn verbond verbreken of ongedaan maken.

En even vast en onwankelbaar als dat verbond is nu ook mijn verbond met David en met de levitische priesters (vs. 21). Zodra iemand erin zou slaan mijn verbond inzake dag en nacht te verbreken en de opeenvolging van dag en nacht op te heffen, staat ook

mijn verbond met David en met de Levieten op de tocht. Maar daar hoeft je niet bang voor te zijn, zegt de HERE. Want het is een onmogelijkheid dat iemand van jullie in staat zou zijn de opeenvolging van dag en nacht te verstoren. Daarom behoeven jullie ook niet bang te zijn, dat mijn verbond met David en met de Levieten geen stand zou houden.

Onberouwelijk

U moet er even op letten, dat de HERE deze woorden spreekt in een situatie die juist het tegenovergestelde leek aan te tonen en waarin het verbond met David om zo te zien wel verbroken werd.

Jeremia zit nog steeds gevangen in de gevangenhof van het paleis. De verovering van Jeruzalem door de Babyloniërs is nog slechts een kwestie van tijd. De ondergang van stad en tempel en koningshuis staan voor de deur. De HERE had dat ook aangekondigd: Zedekia zal in ballingschap gaan en in Babel sterven. Alles wat Jahweh eerst had opgebouwd (het huis van David, de priesterdienst in de tempel, zijn volk in het beloofde land), is Hij nu

hadden gegeten, gingen we naar de beroemde bezienswaardigheid (naar onze mening de onbelangrijkste). Dat is de „pilaar van Paulus” zogenoemd, waarvan verteld wordt dat de apostel hieraan geketend veertig min een slagen zou hebben ontvangen. Het aantal slaat niet op de slagen, maar op het aantal riemen aan de zweep, een interessant detail. De pilaar staat net buiten de Grieks-Orthodoxe Kerk, die er vermoedelijk goed van geprofiteerd heeft. Maar onze bedenking groeide, toen we Handelingen 13 lazen. Het kwam ons voor, dat Paulus een goede en succesvolle reis gehad heeft over Cyprus. We hebben slechts de bijbelse aanwijzing, dat de Romeinse landvoogd Sergius Paulus belang stelde in Paulus' woord en zijn vrienden en dat hij voorkomend was.

En inderdaad bracht de volgende plaats te Paphos ons de landvoogd en de apostelen dichter bij dan de pilaar, waaraan geseld zou zijn. Die volgende plaats is een recente ontdekking van een boer, pas in 1962 gedaan. Die boer was namelijk bezig zijn land te ploegen, toen hij op harde voorwerpen stuitte en zijn ploeg scherven van tegels naar boven bracht. Toen hij ze onderzocht begreep hij, dat hij iets belangrijks had gevonden. Hij bracht zijn vondst bij de overheid.

Het prachtige resultaat lag nu voor onze ogen en onder onze voeten. Onder leiding van Nicosia's Museum zijn lage muren gebouwd rondom een mozaïek-bodem, die duidelijk de bouw van een Romeinse villa doet zien. De oorspronkelijke vloeren zijn alle aanwezig: schoongemaakt, in schitterende kleuren, met sommige patronen zo volledig en duidelijk, dat de erop uitgebeelde mythen geen uitleg behoeven.

Kijk, daar dachten we een echte schakel tot Paulus en de Romeinse landvoogd te zien. Wie weet — dit zou de gouverneurswoning van Sergius Paulus kunnen zijn! Zeker moet die hier ongeveer zijn geweest — en als deze het niet was dan moet Sergius Paulus' huis er vrijwel zó hebben uitgezien.

Hij had om Paulus en Barnabas gevraagd, verlangend naar Gods Woord (Hd. 13 : 7). En Sergius geloofde, bijzonder nadat Paulus had afgerekend met Elymas de tovenaer. Sedertdien zijn er altijd christenen op Cyprus geweest. Ik dacht aan onze vriend Hercules Panyatides, nu directeur van de burgerluchtvaart op Cyprus. We hadden hem ontmoet in de kerk, tussen een Engels sprekend gezelschap van christenen uit allerlei naties, meest doorgaande reizigers. Daarbij was een groep Griekse christenen (in

wier huis wij vergaderden), die blij waren dat de Engels sprekende broeders met hen samenkwamen. En als deze hedendaagse Griekse christenen door Hercules vertegenwoordigd zijn, dan zijn ze waardige navolgers van Paulus, Barnabas en Johannes Marcus.

Evenals Paulus hadden wij een aangenaam verblijf op Cyprus, hoewel we waarschijnlijk meer op Barnabas en Johannes Marcus leken dan op Paulus. Want deze gingen terug naar Cyprus en dat zijn wij ook van plan te doen. (Hd. 15 : 39). Herinneringen aan Barnabas kom je op Cyprus overal tegen: in de namen van kerken en kloosters.

Ik geloof dat jonge leden van de Free Reformed Church, bijzonder onderwijzers, met wat avondtuurlijke geest, goed zouden doen een werkperiode op Cyprus te zoeken en zich aan te sluiten bij onze zusterkerk — om vandaag te werken aan de uitbouw van het Evangelie, waaraan zo lang geleden begonnen is in Salamis en „van stad tot stad over het hele eiland voortgezet” (13 : 6).

Er zijn niet vele christenen van het gereformeerde geloof op Cyprus. Maar ze zijn er en, zoals altijd op onze reizen, we voelden de sterke band van onze gemeenschappelijke geestelijke erfenis. Het is goed de kaart te bezien en daar niet slechts pilaren, mozaïeken en oude tempels op te denken — maar er levende stenen van een „tempel, niet met handen gemaakt” op te zien: onze hedendaagse christen-vrienden! Het was ons goed, deze zomer, om deze vrienden aan het kleurige mozaïek van onze ervaringen toe te voegen. Ze vormen mede Christus' gemeente in deze wereld.

hulp bij bijbelstudie

bezig tot de grond toe af te breken (vgl. 45 : 4). En in die situatie zegt Hij nu: mijn verbond met de levitische priesters en met David is onverbreekelijk. Nooit zal het David ontbreken aan een man die op de troon van het huis Israëls gezeten is. En de levitische priesters zal het nimmer ontbreken voor mijn aangezicht aan een man die brandoffers offert, spijs-offers ontsteekt en slachtoffers brengt al de dagen (vs. 17, 18).

Deze woorden zijn niet bedoeld om het oordeel af te zwakken. Gods oordeel is een realiteit. Het is zo werkelijk, dat het in vss. 4 v.v. al als volledig voltrokken getekend wordt. De huizen van Jeruzalem en het koninklijk paleis staan nog overeind als Jeremia in de gevangenhof dit woord van Jahweh ontvangt (vs. 1). Maar Jahweh gaat er gewoon van uit dat ze al verwoest zijn (vs. 4). Het oordeel is zo onontkoombaar, dat de HERE ervan uitgaat dat de lijken van de in-

woners van Jeruzalem al opgestapeld liggen in de huizen (vs. 5). Jahweh doet dus helemaal niets af van de zwaarte en de realiteit van zijn oordeel. Maar Hij zegt wel: het oordeel snijdt mijn heilsplan niet voorgoed af. Het is niet zo dat daar nu voorgoed een eind aan gekomen is. Want mijn heilsplan, mijn verbond, mijn beloften laat Ik niet los. Die zijn even onverbreekelijk als mijn verbond aangaande dag en nacht. De ontrouw van het volk, waardoor Ik wel met mijn oordeel komen móet (32 : 21, 32), doet mijn trouw aan mijn verbond niet teniet (vgl. Rom. 3 : 3; 11 : 29).

Toekomst

Israël heeft nog toekomst. Een toekomst die het niet verdient en nooit verdienen zal. Een toekomst die alleen maar mogelijk is, omdat God een vergevend God is. Een toekomst die alleen maar gerealiseerd kan worden, omdat God heel concreet, op een bepaald moment, alle ongerechtigheden van het volk gaat vergeven, hen gaat reinigen en al het vuil van hun zonden en ontrouw en afvalligheid

van hen gaat afwissen (vs. 8). Die toekomst is alleen mogelijk, omdat God zelf de wonden die Hij geslagen heeft, gaat genezen (vs. 6), een keer gaat brengen in Israëls lot en hen weer gaat bouwen (vs. 7).

Dat is de enige basis voor Israëls toekomst en voor onze toekomst. Ook onze toekomst berust niet op wat wij presteren, niet op onze inspanningen, zelfs niet op onze bekering en ons geloof. Ze berust alleen maar op het feit dat de HERE trouw is aan zijn verbond en beloften en daarom een vergevend God is.

Wanneer de komst van de nieuwe hemel en de nieuwe aarde afhankelijk was van het geloof van Gods volk, zouden ze er nooit komen. Want telkens weer blijkt Gods volk zich vast te bijten in deze wereld, zijn vreemdelingschap te vergeten en niet meer geïnteresseerd te zijn in Gods toekomst. Gelukkig staat of valt Gods trouw aan zijn verbond niet met onze trouw of ontrouw.

Dat betekent niet dat onze trouw of ontrouw — we kunnen ook zeggen: ons geloof of ongeloof — geen consequenties hebben. Dat hebben ze wel degelijk.

Dit punt is belangrijk genoeg om er even verder op in te gaan. We moeten nl. scherp onderscheiden tussen het feit dat God zijn heilsplan uitvoert en zich daarvan niet laat afbrengen, zelfs niet door het ongeloof van zijn volk en het feit dat de mens zijn persoonlijk deelhebben aan Gods heil wel degelijk kan blokkeren en in de weg staan en zelfs verspelen. De mens kan door zijn verzet tegen God de komst van een nieuwe hemel en een nieuwe aarde niet tegenhouden en onmogelijk maken. Gelukkig niet. Maar hij kan zichzelf door zijn verzet en ongeloof wel buitensluiten. Dat die aarde er komt, is niet afhankelijk van mijn geloof. Maar of ik er zelf zal zijn, is er wel afhankelijk van.

CENTRALE DIAKONALE KONFERENTIE

Zaterdag 17 februari 1979.

Aanvang 10.00 uur.

Plaats: **Utrecht,
Jeruzalemkerk.**

BIJBEL EN ECONOMIE (slot)

Gelet op het voorgaande willen wij nu gaan zien welke specifieke regels de HEERE heeft gegeven voor het economisch leven van Zijn volk.

We noemden reeds het renteverbod.²¹⁾ Vaak is er aan voorbij gegaan, dat dit verbod niet op zichzelf staat. Recentelijk is hierover geschreven door drs A. Keizer in „Het Bijbels economisch model”, een uitgave van de Stichting tot bevordering van Bijbelgetrouwe wetenschap, (april 1978). Keizer noemt het kenmerkende van het economisch stelsel, dat de HEERE aan Israël gaf:

- 1) geen groot-grondbezit.
In Israël was er geen landhorigheid en werden er dus ook geen pachten geheven. Israëls boeren waren onafhankelijke ondernemers in een vrije rechtsstaat, waarbij het grondbezit onvervreemdbaar was.²²⁾
- 2) geen blijvende schuldverhoudingen.
Dit houdt in: geen kapitalisme, geen schuldenmarkt, met als uitvloeisel geen renteheffing.²³⁾

Duidelijk mag zijn, dat het kenmerkende element in het Israëlitische economisch stelsel is het *ontbreken van blijvende schuldverhoudingen*.

Zoals de HEERE de schuldverhouding tussen Zich en Zijn volk doorbrak door de priesterdienst van Aäron en zijn zonen, uitlopend op de volkomen verzoening tussen God en mensen in het eenmaal gebrachte offer van onze Here Jezus Christus op Golgotha, zo heeft de HEERE ook een economisch stelsel gegeven aan Zijn volk, waarbij blijvende schuldverhoudingen, tussen de leden van dat volk uitgesloten waren.

Ten diepste is de betekenis van het Hebreeuwse woord *vrede*,²⁴⁾ *sjalom*, het heel zijn van verbroken verhoudingen, het niet meer aanwezig zijn van schuldverhoudingen. Woorden als betalen, vervullen, vervolmaken en volbrengen hebben in het Hebreeuws allen de stam van het woord „*sjalom*”. Toen Christus stierf aan het kruis sprak hij als laatste het éne woord: „*nisjalam*”,²⁵⁾ (het is volbracht). Toen was volmaakt de vrede op de bergen van Israël.

Het voorgaande moge benadrukken, dat wezenlijk in de Bijbelse boodschap is het uitbannen of niet doen ontstaan van blijvende schuldverhoudingen. Bij al het gekrakeel in de late Middeleeuwen over de afschaffing van het renteverbod heeft men nooit gepeild, dat de achtergrond van dit renteverbod gelegen was in dit niet optreden van blijvende schuldverhoudingen.

De rentebarrière is vaak een niet te nemen drempel voor economische ontwikkeling. Hoe armer het land, hoe hoger vaak de rentestanden, oplopend tot wel 190%.²⁶⁾ Daarbij komen nog vaak naast schuldverhoudingen kleine goederenmarkten, geringe behoeftedekking, hoge prijzen en veel werkloosheid bij.

De vraag kan opkomen of het zinvol is in deze tijd aandacht te geven aan enige kenmerken van het economisch stelsel onder het oude Israël. Israël zelf heeft naar deze wetten (= onderwijzingen) nooit geluisterd, evenmin als de Christenheid. Zinvol lijkt het me echter alleen daarom al, omdat het altijd goed is als Christen, en zeker de geïnteresseerde in Christelijke politiek, te luisteren naar de God van Israël, die goede wetten, wetten ten leven, gaf aan zijn volk. Zinvol, omdat we zodoende tekortkomingen van het huidige stelsel op z'n minst beter kunnen begrijpen. Het zal duidelijk zijn, dat het kapitalisme, socialisme, marxisme of welk „isme” dan ook, geen oplossing zal kunnen geven, indien de achterliggende problemen, die steeds weer blijken samen te hangen met het ontstaan van blijvende schuldverhoudingen, niet worden opgemerkt.

De erkenning van het feit, dat ons economisch stelsel niet meer „terugdraaibaar” is in bijbelse richting, hoeft niet in te houden, dat er op dit gebied dan ook niets meer kan worden gedaan. Als Nederland besluit aan de armste landen schulden kwijt te schelden, dan kan dit meer gaan betekenen dan alleen maar het goed willen doen aan het zwakke in de wereldsamenleving. De Christen mag hierbij de dimensie van het Goddelijk gebod betrekken, namelijk het uitwissen van niet terecht ontstane schuldverhoudingen. Ditzelfde kan gesteld worden ten aanzien van de kwijschelding van de schulden aan Suriname bij de onafhankelijkwording in 1975.

Uitgangspunt en grondslag van Christelijke politiek zou dus kunnen worden, een zodanig beleid te ontwerpen, dat blijvende schuldverhoudingen niet zullen ontstaan, en waar deze reeds zijn ontstaan, weer teniet worden gedaan. Dit zou een nieuwe inbreng kunnen betekenen in de verstarde z.g. „noord-zuid-dialoog”.

Zoëven werd Suriname al genoemd. Vanuit het voorgaande zal het duidelijk zijn, dat totale financiering van de spoorlijnaanleg in West-Suriname heroverwogen zou kunnen worden, bij voorbeeld nadat blijkt, dat deze inderdaad gebruikt wordt voor het bauxiet, m.a.w. nadat het mijnbedrijf operationeel is geworden. Het rendement, dat nu er schuldverhoudingen zijn aangegaan, door de spoorlijn moet worden opgebracht, zou weleens een hindernis kunnen blijken te zijn voor een voorspoedige ontwikkeling van West-Suriname.

Algemeen kan in dit verband over de ontwikkelingssamenwerking nog het volgende worden opgemerkt. Ontwikkelingshulp kan alleen worden gegeven als het donorland een overschot heeft op zijn betalingsbalans, c.q. de westerse wereld kan alleen maar hulp geven als de gezamenlijke betalingsbalansen van deze landen per saldo positief is. Dit houdt per definitie in, dat de betalingsbalansen van de derde-wereldlanden een tekort vertonen, wanneer we althans de communistische landen buiten beschouwing laten. Deze onevenwichtigheid wordt veroorzaakt door te hoge prijzen, die de derde wereld moet betalen voor westerse producten en/of te lage prijzen die de derde wereld ontvangt voor haar producten. Als op deze wijze het westen een overschot heeft gekweekt, wordt dit voor een deel aangewend om leningen te verstrekken aan de derde wereld, met het bekende gevolg van de uit de pan rijzende schuldverhoudingen, waarbij we in het voorgaande zagen dat dit niet bijbels is.

Concluderend zou een volgend samenstel van beleidslijnen geformuleerd kunnen worden, beantwoordend aan datgene, wat de Bijbel ons voor het economisch leven leert:

1. Streven naar evenwichtige betalingsbalansen door:
 - meer te betalen voor producten uit de derde wereld;
 - onder gunstiger voorwaarden producten aan de derde wereld te leveren.
2. Bij per saldo evenwichtige betalingsbalansen van de westerse wereld, zal in principe geen hulp kunnen worden gegeven, dan alleen strikt gebonden hulp, in natura, kennisoverdracht, enz.
3. Zolang er nog per saldo overschotten zijn op de westerse betalingsbalansen dienen deze overschotten in de eerste plaats te worden gebruikt om oude schulden te delgen en verder voor schenkingen. In ieder geval zal het verstrekken van nieuwe leningen moeten worden tegengegaan.

Voor wat betreft Suriname mag nog gewezen worden op de z.g. CONS-leningen, in het kader van het Ontwikkelingsverdrag, gesloten tussen Suriname en Nederland op 25 november 1975. In feite is de benaming CONS-lening misleidend. Het gaat om een gift van Nederland aan Suriname, waaraan echter door de Commissie Ontwikkelingssamenwerking Nederland-Suriname, (de CONS), de voorwaarde is verbonden dat er rente wordt betaald en dat er wordt afgelost.

Rente en aflossing worden gestort in een fonds, te beheren door Nederland en Suriname gezamenlijk, waaruit opnieuw leningen op dezelfde voorwaarden kunnen worden verstrekt. Suriname betaalt rente en aflossing als het ware aan zichzelf. Op deze wijze wordt doelmatig beheer van de ontwikkelingshulpgelden bevorderd, terwijl het ontvangende land, in dit geval Suriname, wordt verplicht tot interne besparingen, waardoor opnieuw kan worden geïnvesteerd.

Tenslotte enkele citaten uit de Bijbel met een typisch economisch aspect:

„Gij zult van uw broeder geen rente nemen, noch van geld, noch van levensmiddelen, noch van iets, dat men tegen rente lenen kan. Van de buitenlander moogt gij rente nemen, maar van Uw broeder zult gij geen rente nemen, opdat de HEERE, uw God u zegene in alles wat gij onderneemt in het land dat gij in bezit gaat nemen” (Deut. 23 : 19-20). Hoe getuigend van realiteitszin is hier de tussenvoeging, dat van de buitenlander wel rente mag worden geheven. Was dit namelijk niet het geval geweest, dan zou er bij nakoming van dit voorschrift alle kapitaal uit Israël zijn weggezogen naar de omliggende landen.

21) Leviticus 25 : 36, Exodus 22 : 25, Deuteronomium 23 : 19, 20.

22) Drs A. Keizer, Het Bijbelse economische model, Uitg. van de Stichting tot Bevordering van Bijbelgetrouwe wetenschap, Doorn, 1978, blz. 13.

23) Drs A. Keizer, a.w. blz. 14 e.v.

24) Mr H. Bianchi, Ethiek van het straffen, Nijkerk, 1964, blz. 76 e.v.

25) Volgens de Hebreeuwse vertaling van het nieuwe testament van Johannes 29 : 30 door Jitschak Zalkonson en David Ginzburg, uitgegeven door The Trinitarian Bible Society, London, W.C. 1. Mij dunkt sluit deze vertaling aan bij het joodse taalgebruik, zoals dit voorkomt o.a. in I Koningen 7 : 51, 2 Kron. 5 : 1, 2 Kron. 8 : 16, Jes. 44 : 26 en vs. 28, Daniël 5 : 26.

26) World Bank, Agricultural Credit, Sector policy paper, May 1975, Annex 9.

„En de koning (Salomo) maakte het zilver in Jeruzalem overvloedig als stenen” (I Koningen 10 : 27). Ook kwam er volgens I Koningen 9 : 28 veel goud binnen, 420 talenten (= 20.000 kg à f 12.000,—/kg: ca. 240 miljoen gulden), daarbij werd het zilver van geen waarde geacht, (I Koningen 10 : 21). Dit zou erop kunnen duiden dat er sprake was van een geweldige inflatie. Salomo bouwde geweldige openbare werken, de tempel, paleizen, zalen, paardenstallen, wagensteden, watervoorziening, enz. Tien-duizenden mensen werkten voor hem en deze werden betaald met geïmporteerd zilver. De verhouding tussen geproduceerde consumptiegoederen en geld in omloop werd dus verstoord. Dit wordt geïllustreerd met het noemen van, kennelijk hoge, marktprijzen in hetzelfde hoofdstuk, een wagen voor ca. 4 kg zilver en een paard voor 1 kg. Men vermoedde kennelijk een verband tussen de hoeveelheid geld in omloop en het prijsniveau.

Het is misschien aardig te besluiten met een citaat van dr J. A. Nederbragt²⁷), geschreven in 1921, dus meer dan een halve eeuw geleden, maar toch, denkend aan de VAD-perikelen, uiterst actueel; waarmee maar gezegd wil wezen, dat christenen die trachten als christenen wetenschap te bedrijven beslist niet achterlopen, conservatief of reactionair zijn, integendeel. Dan volgt nu het citaat:

Een directeur zonder — of met een abnormaal laag — vast inkomen past in het systeem der naamloze vennootschap niet. Zij waardeert alles in geld en moet aller arbeid — met het vorenstaande voorbehoud — met een billijk bedrag in rekening brengen. Doet ze dit en keert ze een dividend uit van normale hoogte, dan hebben feitelijk alle extra-uitkeeringen geen zin meer en berusten zij slechts hierop, dat er een zeker „res nullius”, (zaak die aan niemand toebehoort, CS), is, hetwelk genomen wordt door dengene, onder wiens handen het ontstaat, die het om zoo te zeggen vindt. Ik zie er geen bezwaar tegen, dit res nullius aan de gemeenschap te doen vervallen. Dit zou nimmer de ondernemingslust kunnen schaden, aangezien, als het superdividend werd afgeschaft, de overblijvende normale rente de eenig resterende vergoeding voor kapitaalgebruik wezen zou en de kapitaalbezitters wel genoodzaakt zouden zijn, met deze normale vergoeding genoegen te nemen, op straffe van niets te ontvangen. Wilde men dit systeem doorvoeren, dan zou de dividendgrens wettelijk, maar natuurlijk niet enghartig, moeten worden vastgesteld. Gevolg zou zijn, dat veel meer zou toevallen aan de werkers, onder wie, als dusver, de leiders de eigenlijke drijvers van de onderneming, ruimer dan de ondergeschikte werkers zouden kunnen en moeten worden gehonoreerd. Een dergelijke regeling zou m.i. goed werken, de uitwassen van het arbeidsloos inkomen zouden er goeddeels door worden uitgesneden, maar zij zou internationaal moeten worden doorgevoerd, daar anders alle kapitaal zou wegvloeien uit het land, waar het systeem werd toegepast. Einde citaat.

In 1977 werd Nederland de grootste buitenlandse investeerder in de Verenigde Staten. Nederbragt waarschuwde in 1921 al voor dergelijke gevolgen van het, voorlopig alleen nog maar praten over, de invoering van vermogensaanwasdeling door afroming van de z.g. superwinsten.

Ik hoop met het voorgaande te hebben aangetoond, dat het alleszins zinnig is ook bij het nadenken over economische problematieken de bijbelse boodschap te betrekken, de wetten en onderwijzingen die onze goede God ons ten leven heeft gegeven.

²⁷) Dr J. A. Nederbragt, a.w. blz. 133.

terloops.....

door P. C. van Wijk - Zaltbommel

Vrije en vreemde (2)

Vrij zijn hier

In deze wereld leef je dus als vrije. Wat dat wil zeggen kan nu wel duidelijk zijn. Vrij zijn is God-kennen. En kennen is meer dan kennis-hebben-van. Psalm 25 spreekt van de omgang met God,

het stil gesprek met de Heer door wie Hem vrezen. Zó is onze vrijheid gebonden aan, verbonden met onze Vader, aan Zijn wil, aan Zijn genade.

't Is nodig dit te beklemtonen. Allereerst tegenover hen, die menen de vrijheid-in-Christus te moeten binden aan allerlei wetticistische vooronderstellingen en die zó van die vrijheid in Christus een caricatuur maken. Ook tegenover hen die menen dat vrij-zijn bepaald wordt door je eigen normen, door wat jij goed of kwaad vindt. Onze vrijheid is christelijk.

Alles is van u, zegt Paulus, maar gij zijt van Christus en Christus is van God (1 Kor. 3).

Maar! Geen ouderwets maar, maar een

blijmakend maar.

Geen wijsvinger, maar een uitgestoken hand. Als vrij kind van God mag je vliegen, vrij als een vogel in de lucht, maar je bent van Christus, je moet en wilt in je vliegen dus steeds uitkomen bij de Here Jezus, je kunt Hem niet voorbij razen.

Vrij-zijn betekent altijd weer in de spanning leven van jouw wil en Gods wil.

Vrij-zijn betekent, dat er geen tegenstelling is tussen een kerkdienst en een borrel, maar jij bent van Christus.

Vrij-zijn betekent, dat een boek niet beter is dan een film, maar jij bent van Christus.

Een vaderland in de hemel

Het koninkrijk van de Here Jezus is niet van deze wereld, het is een koninkrijk der hemelen en straks, op de jongste dag, zal het in volkomenheid neerdalen op aarde. Zover is het nu nog niet.

Maar dat is wel het eindpunt, het einddoel. Van dat koninkrijk dat komt, zijn wij burgers. Daarom kan Paulus in Fil. 3 : 20 zeggen dat ons burgerschap (vaderland) in de hemel is. Wat Paulus daarmee bedoelde, hebben de mensen in Filippi heel goed begrepen. Filippi was een romeinse kolonie in Griekenland. Er woonden veel oud-militairen en ze hadden het recht om daar in Filippi, buiten het moederland dus, in te richten naar het romeinse recht en de romeinse gewoonten. Ze konden zeggen: „Ons vaderland is in Rome”, maar intussen woonden ze ver van hun vaderland. Ze waren wel in Filippi, maar niet van Filippi. Welnu, zó maakt Paulus de gelovigen duidelijk dat hun vaderland eigenlijk in de hemel is, ook al wonen ze op aarde. We wonen in deze wereld maar we zijn burgers van het koninkrijk der hemelen. God zet ons in deze wereld maar we zijn hier niet echt thuis, we moeten ons hier niet te vast hechten, we moeten van deze wereld niet te veel verwachten. We moeten ons gedrag niet afstemmen op deze wereld. We moeten mensen zijn met een andere visie (Rom. 12 : 1 en 2), mensen met een andere kijk op de dingen. We moeten anders denken dan de mensheid, we moeten in ons denken worden vernieuwd, teneinde zó te kunnen onderscheiden tussen goed en kwaad.

Als Paulus in Ef. 4 zegt dat de gelovigen anders zijn omdat ze Christus hebben leren kennen, betekent dat niet dat ze beter zijn. Ze zijn anders.

„Here God, wij zijn vervreemden door te luisteren naar Uw stem . . .” Vervreemden, vreemdelingen. We wonen op deze aarde eigenlijk als vreemden, als mensen die hier geen vaste woonplaats hebben. Zoals Abraham, die zelfs in het beloofde land nog 'n vreemdeling was. „Door het geloof heeft hij (Abra-

ham) als vreemdeling vertoefd in een land dat hem beloofd was . . . ; want hij zag uit naar de stad met fundamenten . . .” (Hebr. 11 : 9). Je bent een vreemde in deze wereld. Maar juist dat vreemd-zijn-hier doet je uitzien naar de onvergankelijke, onbederfelijke, onaantastbare erfenis die klaarligt in de hemel (1 Petr. 1 : 4).

(slot volgt)

ingezonden

Ik zou wel eens willen weten . . .

In „Opbouw” van 12.1.79 schrijft de heer Kuiper o.a.: „... niemand heeft mijn mening gevraagd.” Zijn reactie is typisch die van iemand die het dwars zit dat hij in feite in de kerk zo goed als niets heeft in te brengen. Ja, zijn stembriefje, en daar is het dan ook ongeveer mee afgelopen. In de kerk worden nog steeds de besluiten genomen door hen die ons blijven verzekeren dat zij er zijn om ons te DIENEN. Ook op synode, convent of landelijke vergadering is te horen: „Wij zijn de knechten van de knechten van de knechten.” Maar ook zei, nog niet zo lang geleden, één van die knechten, een dienaar die dominee, dat is heer(!) genoemd wordt: Democratie in de kerk leidt tot democratie.

Blijkens het verslagje onder „Kerknieuws” houdt men zich ook in Dordrecht bezig met de vraag: Wie heeft uiteindelijk de beslissingsbevoegdheid? Is dat de gemeentevergadering of de kerkeraad? Jaren geleden ging ik er in mijn onnozelheid van uit dat een gemeentevergadering inderdaad beslissingen kon nemen, maar ik werd op de vingers getikt: „We hebben hier geen parlement!” Sommigen kunnen mooie dingen zeggen over het „ambt aller gelovigen”, maar ik krijg de indruk dat je dat ambt beslist niet te concreet moet zien. Bij het laatste grote kerkelijke conflict hebben we dat tot ons nadeel gemerkt: de Zwolse kerkeraad heeft de gemeente gescheurd! Op gemeentevergaderingen mocht over de problemen niet gesproken worden.

Daarom zou ik wel eens willen weten: Waarom ligt de beslissingsbevoegdheid niet principieel bij de gemeente? De dominee moet het Evangelie brengen, de ouderlingen moeten zich bezig houden met vooral opzicht en tucht, de diakenen hebben een eigen taak. Maar moeten zij samen nu ook bepalen: hoe wordt de nieuwe Kerkenordening, wat gaan we in de kerkdienst zingen, komt er een „kindervriendendienst”, wat doen we aan het jeugdwerk, hoe werken wij met anderen samen bij evangelisatiewerk? Ik noem zo maar enkele vragen die kunnen rijzen.

Het ligt nu voor de hand te zeggen dat de kerkeraad en de gemeente samen moeten werken, dat er overleg moet zijn, en dat is natuurlijk waar. Maar dat overleg en die samenwerking zijn nu eenmaal niet altijd ideaal.

En daarom zou ik wel eens willen dat iemand duidelijk uitlegt waarom het beslissingsrecht principieel NIET bij de gemeente ligt, maar bij de kerkeraad. Is dat het gereformeerde kerkrecht? Waarom is dat zo, en waarom veranderen we dat dan niet? Ik vrees dat ook veel lezers van „Opbouw” moeten zeggen: „Ik zou het niet weten”.

T. Hoekstra

Zwolle, 15.1.79

kerknieuws

Barendrecht — de kerk van Barendrecht zond het volgende schrijven aan de leden van de Tweede Kamer van de Staten-Generaal over de abortus-wetgeving:

„Met het oog op het in het vooruitzicht gestelde wetsontwerp inzake **abortus**, dat eerstdaags bij U zal worden ingediend, waarvan de hoofdlijnen reeds eerder bekend zijn gemaakt en ons met grote zorg vervullen, vragen wij als raad van de hierboven vermelde kerk te Barendrecht, Uw welwillende aandacht voor het volgende.

In het zesde gebod „Gij zult niet doodslaan” leert God ons, dat wij het leven van de mens hebben te eerbiedigen als een gave van God, waarover Hij alleen de beschikking heeft en houdt.

Velen stellen evenwel de vraag of de geboden eerbiediging van het leven van de mens ook van toepassing is op het ongeboren kind, dat zich in de

moederschoot ontwikkelt. Wij zijn ervan overtuigd, dat deze vraag bevestigend moet worden beantwoord en dat wij het menselijk embryo hebben te zien als een uniek mensenleven in opbouw.

Elke lagere kwalifikatie berust op een benadering, waarin het menselijk embryo wordt beschouwd als een ding op zichzelf en losgemaakt van zijn ontwikkelingsgang naar de geboorte toe. Als men evenwel in zijn denken deze ontwikkelingsgang als het ware stilzet, begaat men een gewelddaad, die bij vóórbaat zijn verwantschap met de geest van de abortus provocatus verraadt!

In Psalm 139 : 13 evv. zegt David, dat Gods zorg over het leven al aanwezig was, toen zijn moeder hem verwachtte: „Want Gij hebt mijn nieren gevormd, mij in de schoot van mijn moeder geweven”. Hij spreekt daar eenvoudig van „mijn” en „mij” in de erkenning van een door God gestelde continuïteit en hij valt niet in een verkeerd abstraheren, waarin het ongeboren kind als een vóórvorm of een lagere vorm van menselijk leven wordt beschouwd.

Wij zijn dan ook van overtuiging, dat de kwalifikatie van het vergrijp tegen het leven van de mens — doodslag — ook van toepassing is op de aanslag op het leven van het ongeboren kind, zoals deze in de abortus provocatus plaatsvindt.

Wij willen er ook op wijzen, dat de subjectieve gevoelens van de naastbetrokkenen de waarheid bevestigen van wat wij aanvoerden.

Immers, een vrouw, die abortus wenst, ageert daarmee niet tegen een klompje cellen in haar lichaam maar tegen de mens, die in de weg van de geboorte in haar leven „dreigt” binnen te komen en voor wie zij om welke reden dan ook geen plaats meent te hebben. Alle redenering, die haar de abortus provocatus als ethisch-waardenvrij voorschildert, is zonder meer als bedrog te kwalificeren. Zij verlangt de liquidatie van de komende mens!

Nu wordt aangevoerd, dat het in het Kamerberaad niet gaat om het vóór of tégen ten aanzien van de abortus provocatus, maar om een wettelijke regeling dienaangaande. Daarbij zou een belangrijke stem en inspraak moeten worden verleend aan de praktijk, zoals deze zich nu eenmaal heeft doorgezet, en aan het volksgeweten, zoals dat zich in deze praktijk laat kennen.

Ten aanzien hiervan stellen wij de vraag, of de wetgeving niet iets anders behoort te zijn dan een registratie, kanalisering en legitimering van een bestaande praktijk.

En dat temeer als deze praktijk in het licht van Gods Woord als een praktijk van wetteloosheid behoort te worden beschouwd!

Is het volksgeweten — wat het ook moge zijn en zeggen — dan de eigenlijke wetgever geworden? Wanneer men deze lijn van denken en handelen kiest, wordt de laatste hand gelegd aan de onttrekking van ons volksleven aan het beslag van Gods Woord en Wet! Maar ook wordt dan aan de wet het karakter van norm en gebod geheel ontnomen, omdat zij immers niets anders meer kan zijn dan een meer of minder (!) geslaagde weerspiegeling van wat in het volksgeweten leeft. Zulk een wetgeving en zulk een wet kunnen slechts de wetteloosheid dienen!

Het is een zeer kwalijke zaak aan deze ontwikkeling zijn medewerking te verlenen!

Tenslotte... wij weten, dat aan de tegenstanders van de abortus provocatus en van het wetsontwerp dienaangaande vaak verweten wordt, dat zij geen oog hebben voor de diepe nood van de betrokkenen. Die kritiek achten wij op ons niet van toepassing. Men moet het leven van het ongeboren kind beschermen, maar daarbij dient de moeder zeker niet aan haar lot te worden overgelaten.

Wij zijn er van overtuigd, dat God ons en allen verbiedt de doodslag aan te wijzen en te hanteren als de oplossing voor het probleem!

Gods Woord leert ons, dat uit zonde geen vrede en vreugde kan voortkomen maar slechts verderf en dood voor enkeling en volk.

Daarom doen wij een beroep op Uw krachten in te spannen tot de verwerping van het bij Uw Kamer in te dienen wetsontwerp.”

Aalten-Winterswijk — uit het kerkeraadsverslag d.d. 4 jan. 1979: „Br. M. heeft van de commissie Jongeren-diensten van de Ned. Herv. Kerk een verzoek gekregen om volgend jaar een jongerendienst te leiden; de kerkeraad heeft geen vrijmoedigheid om deze mogelijkheid tot Evangelieverkondiging te verhinderen op grond van formele bezwaren”.

Haarlemmermeer O.Z. — uit het kerkeraadsverslag van 11 jan. jl.: „De commissie 'gezangenbundel' heeft een

lijst opgesteld van gezangen, die in onze eredienst eventueel gezongen kunnen worden. De kerkeraad zal deze lijst doornemen, waarna een bundel aan de gemeente zal worden aangeboden.”

Hoorn — uit het kerkeraadsverslag van 8 jan. 1979: „N.a.v. de notulen wordt besloten de brief van Amsterdam-C., betreffende vrouwelijke diaconen op de eerstkomende classis aan de orde te stellen.”

ADRESSEN

Drs W. G. Rietkerk — Het telefoonnummer van ds W. G. Rietkerk is gewijzigd in: 03449-1914.

Baarn — Het scribaat berust nu bij de heer C. J. Schepen, Gentiaanlaan 11, Soest, tel. 02155-14513.

Langerak (Z.H.) — Het adres van de scriba is: H. van Middelkoop, Lekdijk 3b, 4235 VK Tienhoven (p. Ameide), tel. 01836-1672.

l'Abri in februari

3 februari: H. G. Geertsema, ZEN-boeddhisme en de kunst van het motoronderhoud.

10 februari: B. Goudzwaard, ?

17 februari: G. Birtwistle, Kunst-weekend.

24 februari: H. van Seventer, Marx, Dutschke, Geroepen of Ge-drevenen?

Graag een telefoontje vóór u komt: 03449-1659 of b.g.g. 1914.

Redaktieleiden:

Ir. A. W. Biersteker;
Drs H. de Jong;
Mr. dr J. Meulink;
D. W. L. Milo;
Ds E. R. Postma
Drs W. G. Rietkerk

Adres van de Redactie:

Ds K. Muller,
Riouwstraat 59,
1521 SC Wormerveer
Tel. 075-282589

Advertenties en druk:

Drukkerij „Steenbergen”,
Nooitgedacht 3, Zeist.
Tel. 03404-12452

Advertentieprijs:

35 ct per mm.
familieberichten
30 ct per mm.
Advertenties inzenden tot
dinsdagmorgen 10.00 uur.

Abonnementenadministratie:

Kon. Wilhelminalaan 38,
Leersum. Tel. 03434-4288

Abonnementsprijs:

f 40,— per jaar of f 21,—
per halfjaar.
Buitenland f 45,— p. jaar
of f 60,— per luchtpost.

Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november

De Gereformeerde Sociale Akademie "de Vijverberg" te Ede

attendeert erop, dat er nog gelegenheid is

**zich aan te melden als student(e)
voor de part-time opleiding
(kursus '79/'80)**

Er zijn twee studierichtingen:

- cultureel werk
- maatschappelijk werk

VOOROPLEIDINGSEISEN:

- diploma V.W.O., H.A.V.O., M.B.O. of M.A.V.O. + cursus vooropleiding Sociale Akademie.

Er geldt een minimumleeftijd van 25 jaar (of 23 jaar als men reeds minstens 1 jaar beroepsmatig werkzaam is).

Allen die vanuit een christelijke visie een studie voor het welzijnswerk willen beginnen, zijn van harte welkom.

AANMELDING EN INFORMATIE:

Postbus 8071, 6710 AB Ede (Gld.),
telefoon (08380) 1.91.68

**gereformeerde sociale akademie
de vijverberg te ede**